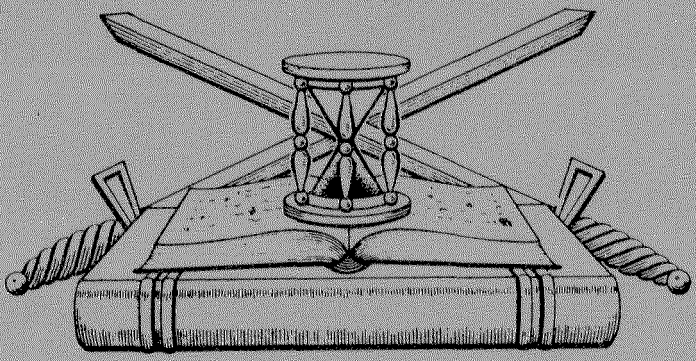
mei 975

MARS ET HISTORIA

ORGAAN

VAN DE
NEDERLANDSE VERENIGING
TER BEOEFENING VAN DE
MILITAIRE HISTORIE

OPGERICHT 20 AUGUSTUS 1966

SAMENSTELLING VAN HET ALGEMEEN BESTUUR:

Voorzitter	:	F.L. Diekerhoff
Ondervoorzitter:		J. Albarda
1e Secretaris	:	F.J. van Lier
2e Secretaris	:	H. Ringoir
Penningmeester	:	C.J. Kneppelhout
Archivaris	:	E.W. van Popta
Leden	:	Jhr. D.J.H.N. den Beer Poortugael
		B.C. Cats
		W.F.K. Engelbrecht
		Mr. C.H. Evers
		C.A. Heshusius
		F.J.A. Lutz
		Drs. G.J.A. van Ojen jr.
		Mr. Ch.L.M. Schaepman

ADRESSEN DAGELIJKS BESTUUR:

Voorzitter	:	Oranje Nassaustraat 1, Geldermalsen, Tel. 03455-1773
Ondervoorzitter:		Laan van Clingendael 121, 's-Gravenhage, Tel. 070-246843
1e Secretaris	:	Savelsbos 325, Zoetermeer
2e Secretaris	:	Laan van Nieuw Oost-Indie 289, 's-Gravenhage, Tel. 070-839994
Penningmeester:		Bremstraat 26, Den Helder, Tel. 02230-12153

Contributie bedraagt per jaar min. ƒ 25,00, te storten op giro 14700 van de Algemene Bank Nederland N.V. te Den Helder, ten name van de Nederlandse Vereniging Militaire Historie of op giro 29.40.790 van de Nederlandse Vereniging Militaire Historie te Den Helder.

SAMENSTELLING REDAKTIE-WERKKOMMISSIE:

Redactieadres: Heliotrooplaan 356 L, 's-Gravenhage (Kijkduin), tel. 685168.
M. Boerma
C.A. Heshusius
E.W. van Popta.

SAMENSTELLING REDAKTIE-ADVIESKOMMISSIE:

F.L. Diekerhoff
Mr. C.H. Evers
Drs. G.J. van Ojen jr.
H. Ringoir.

AFDELINGSCORRESPONDENTEN: Zie binnenomslag van de achterzijde.

BESTUURSMEDEDELINGEN

De in het maart-nummer aangekondigde excursie op 20 september a. s. naar West-Duitsland komt te vervallen.

Op 16 augustus a. s. zal er een excursie zijn naar het museum van de Koninklijke Marechaussee te Buren.
Nadere berichten hierover volgen.

Adreswijziging

Nieuw adres ondervoorzitter: Vlaskamp 466, 's-Gravenhage.

VERZOEK

De Werkcommissie ingesteld ter voorbereiding van de viering van ons tweede lustrum in 1976, deelt u het volgende mede.

De commissie overweegt als algemeen onderwerp voor deze viering te nemen:
'De Eerste Wereldoorlog' en hierover ondermeer een tentoonstelling te organiseren. (om de gedachte te bepalen in september 1976).

Alvorens dit plan aan ons Bestuur voor te leggen zal de commissie gaarne van de leden vernemen:

a of hiervoor voldoende belangstelling bestaat en

b of er voldoende artikelen over W. O. I. aanwezig zijn om een tentoonstelling te vullen

c eventuele andere suggesties.

Uw antwoord gaarne zo mogelijk binnen 2 maanden door middel van bijgaand formulier hetwelk zich achter in dit boekje bevindt.

Indien u geen voorwerpen voor de tentoonstelling heeft, dat toch gaarne eventuele suggesties op bijgaand formulier.

De Werkcommissie:
J. Albarda - voorzitter
C. J. Kneppelhout - penningmeester
E. W. van Popta - lid.

MARS ET HISTORIA

10e jaargang
nummer 1
mei 1975

De 'NEDERLANDSE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE MILITAIRE HISTORIE', opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K. B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremonieel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire- en semi- militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

INHOUD

Bestuursmededelingen

Bergen op Zoom 1747
door J. K. M. Bottema.

De voormalige Nederlandse forten aan de Westkust van Afrika (II)
door A. F. Lancker.

Atjeh meer in de belangstelling
door H. Agerbeek.

„DE DONDERBUS"

SOPHIAKADE 5B – ROTTERDAM 3016

Geopend: vrijdag 19.00–21.00 uur; zaterdag 10.00–18.00 uur

INKOOP - VERKOOP - RUIL

VAN OUDE WAPENS E.D. – VERDER ALLERLEI DOCUMENTATIE

Privé: J. WINTERS

BLAAKSEDIJK–OOST 17 – HEINENOORD – TELEFOON (01862) 23 38

BESTUURSMEDEDELINGEN

Het adres van de penningmeester wordt m. i. v. 2 juli 1975:

E d o B e r g s m a s t r a a t 9 - D o e t i n c h e m .

* * *

EXCURSIE WEST-FRIESLAND

Op 21 juni 1975 zal een excursie worden gehouden naar West-Friesland. Wij bezoeken Schagen, een door de eeuwen heen (vanaf ca. 1400) centrum van handel en koopmanschap.
In West-Friesland, waar onder graaf Floris V rust en orde werd geschapen, maken wij kennis met één van de door deze graaf aangelegde dwangburchten, t. w. het kasteel te Medemblik (bekend onder de naam 'Radboud').
In de middag beleven wij de oude glorie van Enkhuizen één der koopmanssteden uit de Gouden Eeuw.
De reis gaat per bus. In verband met de reservering van de bus wordt u verzocht het aanmeldingsforumulier dat u in dit nummer aantreft uiterlijk vóór 10 juni 1975 in te dienen bij de penningmeester. Haast u!! Latere inzending kan betekenen dat er - helaas - geen plaats meer voor u in de bus is.
De kosten - inclusief bus, lunch, entree musea - bedragen ƒ 30,-- p. p. (ook voor introducees). Gelieve gelijktijdig met opzending van het aanmeldingsformulier de kosten over te maken op girorekening 2940790 t. n. v. de penningmeester.
Het programma is als volgt:

08.00 uur	Vertrek C. S. 's-Gravenhage.
09.00 uur	Opstapmogelijkheid Centraal Station Amsterdam, zijde Damrak.
10.15 uur	Schagen: Bezoek Herinneringsmuseum Lecocq (Slag aan de Somme, Wereldoorlog I, zie ook Arsenaal blz. 49). Dit museum is gevestigd in één van de beide overgebleven slottorens van het voormalige kasteel (1394). In de overdekte gezellige winkelpromenade 'Makado' gelegen in de directe nabijheid kan, indien gewenst, worden gewinkeld.
11.00 uur	Vertrek richting Medemblik.
11.30 uur	Medemblik: Bezoek kasteel Medemblik. Een gerestaureerde dwangburcht van Floris V. Een klank- en lichtspel vertelt ons iets van de geschiedenis van dit kasteel. Er bestaat gelegenheid tot het nuttigen van een kopje koffie.
12.30 uur	Lopend naar het hotel 'Het Wapen van Medemblik' (5 minuten gaans)voor de lucnh.

13.45 uur Vertrek richting Enkhuizen.
14.15 uur Enkhuizen: Hier bezoeken wij het Zuiderzeemuseum (gevestigd in het Peperhuis, voormalig pakhuis van de VOC). In dit museum kunnen de dames uit het gezelschap hun hart ophalen aan de klederdrachten, de antieke interieurs, de beschilderde meubelen enz.
In het restaurant 'In de Meermin' bij het museum is nog gelegenheid tot het nuttigen van een drankje.
Voor belangstellenden bestaat - binnen het tijdschema - nog de mogelijkheid het Museum van historische en moderne wapens (op 1 minuut afstand van het ZZM) te bezoeken (zie Arsenaal, blz. 31).
15.45 uur Vertrek richting 's-Gravenhage.
17.00 uur C.S. Amsterdam.
18.00 uur Aankomst C.S. 's-Gravenhage - einde van de excursie.

Deelnemers ontvangen een beschrijving van de tocht en enkele VVV folders.

BERGEN OP ZOOM - 1747

door J.K.M. Bottema.

1. Inleiding

Het beleg van Bergen op Zoom, een zeer oude militaire operatie, waarvan velen zeggen dat zij onmogelijk nog van enige waarde voor onze hedendaagse krijgskunde kan zijn, veroorlooft uw historieschrijver zich toch te verhalen om de volgende redenen.
Allereerst om wederom te kunnen getuigen dat de infanterie en de artillerie in die dagen hun werk uitstekend verstonden, maar ook om de funeste gevolgen aan te tonen van interne militaire beslissingen waarbij men zich laat leiden door partijpolitieke- en vooropgezette ideeën.
Het marchanderen met bepaalde militaire beginselen kan in vredestijd schijnbaar straffeloos geschieden, zoals de historicus, professor Jan Romein, zo treffend uiteenzette in zijn boek: 'Het onvoltooid verleden'. (. . . . . zullen de désastreuze gevolgen bij de eerste de beste militaire actie aan het licht komen).
Last but not least zou het verhaal over het beleg van deze vesting een aanvulling kunnen zijn op de bijzonder interessante voordracht van ons medelid van de vereniging, de voorzitter van de vereniging Menno van Coehoorn, de heer Engelbrecht, op de voorlaatste jaarvergadering van Mars et Historia te Utrecht uitgesproken.

2. Aanleiding

Tijdens de Oostenrijkse Successie Oorlog (1745-1748) vochten de Nederlandse legers zij aan zij met de Engelsen en Oostenrijkers tegen de Fransen, hoewel officieel de Republiek niet met Frankrijk in oorlog was.

De twee nederlagen die het 'Pragmatieke leger' leed bij Fontenoy in 1745 en bij Rocoux in 1746 en vooral het verlies van de Barrière-steden en Staats-Vlaanderen, bracht in Nederland een volksbeweging op gang, die de Prins van Oranje, Willem IV, als Stadhouder en Kapitein-Generaal van de Unie aan het bewind bracht (4 mei 1747).
Uitgerekend deze Oranje-prins was géén militair, hetgeen ons land zeer tot zijn schade zou ondervinden.
Het Franse leger, onder maarschalk Maurits van Saksen, zette ondertussen zijn zegetocht voort. De slag bij Lafeld vond plaats op 2 juli 1747 en dat was weer een nederlaang, maar dit verhinderde de Fransen toch om hun plan, Maastricht te belegeren, uit te voeren.
Zoals bij vorige veldslagen was er nu ook een lichtpunt: niet de soldaten waren het die versaagden. Wel het slechte opperbevel en het gebrek aan discipline van hogere commandanten. Zo weigerde bij Fontenoy de Staatse generaal Constrom om met zijn troepen aan te vallen op bevel van de Staatse veldmaarschalk en opperbevelhebber over het Staatse leger, Waldeck en eveneens weigerden de Oostenrijkers onder Batthiani om de Hollanders bij Rocoux te ondersteunen.
Na Lafeld trok het geallieerde leger terug om Maastricht te dekken. Frankrijk echter had besloten om de Republiek, waarmede het nog steeds niet officieel in oorlog was en welke het gemakkelijkst van alle tegenstanders te treffen was, te dwingen haar steun aan Engeland en Oostenrijk op te geven. Het wilde dit doen door op het gebied van de Republiek zelve een gevoelige klap uit te delen, namelijk door een van de sleutelposities van onze vaderlandse defensie uit te schakelen.
Op 12 juli 1747 begon generaal von Löwendahl, een Deen in Franse dienst, met een leger van 20.000 man het beleg van Bergen op Zoom.

3. De Vesting

Bergen op Zoom was sinds 1577 een Staatse vesting. Vaak belegerd maar nooit genomen droeg het de naam: 'La Pucelle' (de maagd), met recht, want velen hadden om haar hand gedongen, Parma in 1588 en Spinola in 1622. De belegeringen van 1581, '84, '88, '94 en tweemaal in 1622 hadden de stad in de ogen van ons Nederlanders tot een symbool van kracht en uitdagende vrijheid gemaakt, welke duur was bevochten in de Tachtigjarige Oorlog en ook van trots, op hetgeen zij bereikt hadden vergeleken met de nog steeds onderworpen Oostenrijkse Nederlanden.
De vesting, van 1698 tot 1702 door Coehoorn verbeterd volgens de Nieuw-Nederlandse bevestingswijze, was sterker dan ooit. Zij bezat 16 bastions met ravelijnen, lunetten en mijngalerijen. Alle werken konden vóór elkaar langs flankerend vuur afgeven met 43 vuurmonden van 24 pond, 1 van 18 pond, 81 van 12 pond, 90 van 6 pond en 22 van 3 pond; verder 1 mortier van 75 pond, 21 van 50 pond, 28 houwitsers van 16 pond, 4 mortieren van 100 pond, 64 handmortieren van 16- en 100 van 8 pond.
Deze artillerie was rijkelijk van munitie voorzien.
De vesting lag bovendien in open verbinding met de zee en op de Schelde bevond zich een Nederlands-Engels eskader.
Het noordelijke front van de vesting was door een linie verbonden met het versterkte Steenbergen en met Breda.

Bovendien was dit alles door inundaties gedekt en van gedetacheerde forten voorzien, zoals die van Roovere, Pijnssen, Moermont, Waterschans, Slikfort en de redoute Kijk in de Pot.
In Bergen op Zoom commandeerde de Gouverneur, generaal Prins Willem Lodewijk van Hessen-Philipsthal, een door ieder geacht en flink officier, 57 jaren oud en een oom van de Stadhouder. Hij had zich bij Fontenoy onderscheiden door met de cavalerie de terugtocht van ons leger te dekken.
Ook had hij in 1746 de vesting Mons gedurende 3 maanden met 2000 man tegen het Franse leger verdedigd.
De bezetting van Bergen op Zoom telde plm. 5000 man en bestond uit de volgende troepen: de infanterieregimenten Colyear, nu 6 RI; Waldeck, nu Johan Willem Friso en de Limburgse Jagers; verder het regiment Lewe van Aduard, nu Oranje- Gelderland; het regiment Evertsen, nu JWF eerder genoemd; regiment Holstein-Gottorp, nu de eerder genoemde LJ; regiment Saxen-Gotha, nu 6 RI; regiment Rechteren, nu JWF; Regiment Deutz, nu Menno van Coehoorn; regiment Marjoribanks, nu 8 RI en het regiment Kinschot, nu OG voornoemd. Met twee eskadrons cavalerie, pioniers en mineurs waren er plm. 65 artilleristen in de vesting van de compagnieën van de kapiteins baron Van Verschuer en Ketwich, stamonderdelen van de huidige 14e Afdeling Veldartillerie (zie geschiedenis der afdelingen V. A.)
De artilleristen beschikten over plm 80 Engelsen, 20 Hongaren, 50 marinekanonniers en 80 man ondershands geleverd door een van de marine officieren die hen uit de equipage van zijn schip had genomen. Over het algemeen echter waren de marine-kanonniers zeer ruw in hun werk en de Engelse kanonniers zeer onbedreven. Ook weigerden deze laatsten iets anders te doen dan het stuk te bedienen.
Luitenant-generaal Lely was de plaatsvervanger van de commandant binnen de vesting, daar beschikte men verder nog over 4 generaals, waaronder Burmania en Thierry; 9 kolonels; 8 luitenant-kolonels en 8 majoors.
In dit verband doet het eigenaardig aan dat de artillerie slechts door een kapitein, namelijk, Van Verschuer werd gecommandeerd.
Op de eerste tijding van de nadering van de Fransen werd de linie van Steenbergen bezet door luitenant-generaal Prins van Saksen-Hildburghausen met 7. 000 man, later nog versterkt met 4. 000 man, 10 bataljons en 16 eskadrons.
Verder werd een legerkorps van 15. 000 man, onder veldmaarschalk Vorst van Waldeck, geposteerd tussen Zevenbergen en Breda met in Oudenbosch het hoofdkwartier.
Men kon dus zonder overdrijving zeggen dat Bergen op Zoom onneembaar was met 33. 000 man troepen, in open verbinding met de zee en het moederland, terwijl de inundaties gesteld werden, behalve op het zuidfront, waar er geen was

4. De Bevelhebber

Hoe gunstig de voortekenen ook waren om met onze goede troepen en kundige aanvoerders de Fransen voor Bergen op Zoom het hoofd te kunnen bieden; het noodlot sloeg toe in de vorm van de benoeming van generaal Cronström, door de Prins van Oranje, tot Nederlands opperbevelhebber over alle troepen van Grave tot Lillo, met als standplaats Bergen op Zoom.

Cronström, 86 jaar oud, een Zweed, eerst in Franse, sinds 1704 in Staatse dienst, had dapper gestreden bij Malplaquet in 1709 en was nu president van de Hoge Krijgsraad. Tegen hem liep een procedure wegens plichtsverzaking bij Fontenoy, maar, ongetwijfeld verband houdend met zijn functie, was deze zaak nog steeds hangende.
De oude man verzocht de Prins van Oranje dringend van deze nieuwe taak verschoond te mogen blijven. Maar de Prins, die met Waldeck in onmin leefde, wilde zich van deze uitstekende generaal ontdoen (jaloezie jegens zijn prestaties, toen de prins nog op de achtergrond moest blijven) en handhaafde Cronström. Tevergeefs beklaagde Waldeck zich; hij trok toen, met medenemen van zijn 3000 man sterke eigen troepen, terug naar zijn erflanden in Duitsland.
Het vertrek van Waldeck was niet minder dan een ramp. Ook de benoeming van Cronström was dat. Had hij de zaken maar aan Hessen-Philipstahl overgelaten. Hij verbood bijvoorbeeld versterkingen in de vesting te brengen en belette het garnizoen uitvallen te ondernemen, zoals de prins van Hessen dat wilde, iedere nacht met 1000 - 3000 man. Ook verbood hij de inundaties uit te breiden of water in de grachten te laten. Uit naijver op de prins van Hessen werkte hij deze tegen door het geven van tegenorders; als gevolg hiervan had de discipline in niet geringe mate te lijden.

5. De Aanval

Von Löwendahl koos inmiddels het sterkste deel van de vesting als aanvalsfront namelijk tegenover de bastions Coehoorn en La Pucelle, het ravelijn Dedem en de lunetten Zeeland en Utrecht; hiertoe was hij verleid door oude kaarten waarop Coehoorn's verbeteringen nog niet waren aangebracht. Bij het maken van de loopgraven bleek al snel de kracht van Bergen op Zoom, zodat de Fransen besloten op de linie van Steenbergen en op Kijk in de Pot hun krachten te beproeven. Na 23 juli sloegen de Hollanders de ene stormloop na de andere bloedig af. De Fransen leden enorme verliezen.
Inmiddels bombardeerde Von Löwendahl de stad als gevolg waarvan hele delen in as werden gelegd en verwoest werden.Inmiddels naderden de Franse loopgraven de vesting en de mijnoorlog begon. Deze strijdwijze werd door de onzen met verve bedreven en daarbij bleef het voordeel meestal aan onze zijde. Wij lieten 79 mijnen springen en de Fransen 77.
Op 5 augustus, des avonds om 23.00 uur, sprongen 3 Franse mijnen voor het front van de lunetten Zeeland en Utrecht en het ravelijn Dedem.
Onmiddellijk daarna stormden 500 grenadiers als voorhoede voorwaarts.
Drie uren van hevige aanvallen en tegenaanvallen volgden; toen vielen de Fransen met grote verliezen terug; bij hen waren meer dan 500 man buiten gevecht gesteld.
Na deze slag weigerde Cronström nog steeds nieuwe troepen, voorraden en munitie in de vesting toe te laten. Plm. 30.000 man keken werkeloos toe hoe slechts 3000 de spits afbeten.
Op aandringen onder andere van generaal Burmania, in de vesting, vond op 10 augustus een ontzettingspoging plaats onder leiding van generaal Schwartzenberg, de opvolger van Waldeck. Met 2000 man in drie stormcolonnes verdeeld, viel hij aan op Wouw, het versterkte Franse hoofdkwartier. Maar na drie uur vechten werd deze aanval door overmachtige Franse troepen afgeslagen en onze troepen vielen terug op de 20.000 man van de hoofdmacht die in slagorde was geschaard op de heide. Toen Löwendahl zich tegenover hen ook in slagorde opstelde, verliet Schwarzenberg haastig het gevechtsveld ondanks het feit dat hij de overmacht had.

Van een uitval uit de vesting was geen sprake omdat daar geen verse troepen voor waren en ook omdat Cronström dat niet wilde.
Bij de Fransen verwekte deze affaire een versterking van het moreel; met kracht werden hun aanvallen hervat. In de nacht van 12 augustus bemachtigden zij de bedekte weg tussen Coehoorn en Pucelle en 13 augustus viel de lunet Zeeland. De lunet Utrecht viel eerst op 12 september. Inmiddels begon de aanvaller bressen te schieten.
In de avond van 15 september zond generaal von Löwendahl een parlementair om de vesting op te eisen. De bressen waren begaanbaar en hij wilde mensenlevens sparen.
Maar met verachting werd dit aanbod door de belegerden van de hand gewezen.

6. De toestand in de vesting.

Twee maanden had het beleg reeds geduurd.
Na jaren van oorlog, waarin geen succes was behaald, leek het er op dat het nieuwe bewind van de Prins van Oranje vruchten zou opleveren. Een nationale manifestatie maakte zich van het publiek in Holland meester, toen bericht na bericht uit Bergen op Zoom meldden dat de vesting het nog steeds uithield en dat de verdedigers de vijand enorme verliezen toebrachten. Het leek er op dat ten langen leste de Franse koning zijn hoofd zou stoten en wel voor Bergen op Zoom waar zoveel illustere veldheren in het stof hadden moeten bijten.
Een stroom van versnaperingen, goede gaven en ook van belangstellenden bereikte de stad.
En inderdaad had de bezetting aan niets gebrek, behalve dan aan verse troepen. Bij de Fransen was dat juist andersom, zij hadden geen gebrek aan troepen en militaire voorraden, wel aan levensmiddelen en andere minder essentiële zaken.
Hoewel de Prins van Hessen probeerde de troepen te behoeden voor deze overvloed en de nare gevolgen daarvan voor de discipline, wilde de oude Cronström niets weten van enige beperkende maatregelen in de stad door welke bijvoorbeeld het drankmisbruik onderdrukt zou kunnen worden.
Ook werden er geen rondes en patrouilles in de stad toegestaan om brooddronken soldaten het plunderen te beletten en de belhamels in verzekerde bewaring te nemen.
Een onmiddellijke bestraffing van overtreders van de krijgswet en de orde vond bovendien niet plaats, omdat de auditeur-militair zich niet in de vesting durfde te begeven.
Een slechte zaak voor de discipline; zoals bijna iedereen weet moet de straf snel op het vergrijp volgen, wil dit effect sorteren.
Een zekere mate van overmoed en zelfverzekerdheid bij de bezetting bracht een gemakkelijke taakopvatting mede, welke, gepaard gaande met een lossere discipline, tot een verwaarlozing van essentiele plichten bij wachten, posten, patrouilles, rondes en contrôles leidden.

7. De verrassing

In de nacht van 15 op 16 september verrasten de Fransen het garnizoen van de bastions Coehoorn en Pucelle, benevens het ravelijn.
De slapende wachten en de dronken posten werden afgemaakt en de vijand kwam binnen de vesting. Herhaalde en dappere tegenaanvallen van onze troepen (de regimenten Deutz, Evertsen en Waldeck chargeerden met de bajonet onder hun generaals Prins van Hessen, Lely en Thierry met een 'Vivat Oranje') drongen aanvankelijk nog de binnengekomen Fransen terug.

Maar scherpe gevechten op de Markt, de Lieve Vrouwenstraat, de Gevangenpoort en de Steenbergese poort, konden niet verhinderen dat de vijand zich binnen de stad steeds meer versterkte. De Hollandse troepen gingen terug door de Steenbergse poort naar de linie en lieten de vesting in 's vijands handen.
Ondertussen waren troepen van buiten de vesting voor ontzet opgerukt tot aan de poorten. Nog zouden zij, tesamen met de vechtende troepen in de vesting, de Fransen hebben kunnen verdrijven, maar Cronström achtte Bergen op Zoom verloren en beval terugkeer van die troepen.

8. Na het verlies van de vesting

Het verlies van Bergen op Zoom werd gevoeld als een nationale ramp en dat was het ook. Naarstig zocht men naar de schuldigen. Cronström kwam voor een krijgsraad die hem echter niet veroordeelde wegens zijn hoge leeftijd. Hij spendeerde de rest van zijn diensttijd (men ging in die dagen n.l. niet met penioen maar diende, soms in een sinecuur, verder, tot men overleed), als gouverneur van 's-Hertogenbosch en overleed, 90 jaar oud, op zijn buitenverblijf in Brabant (hij was met een freule van Tuyll van Serooskerke gehuwd).
De schuld van het verlies op hem af te schuiven was echter wel gemakkelijk. De ware schuldige, degene die eigen belang en partijbelang boven het landsbelang had gesteld en daarmede tegen alle militaire beginselen gehandeld had, was de Prins van Oranje.

Wederom bleken - mits onder goede leiding - de goede hoedanigheden van de Hollandse troepen. Bij Kijk in de Pot verdedigden de troepen van het Regiment Rechteren zich nog lang na de bezetting van de stad. Tot driemaal toe werden aanvallen afgeslagen; eindelijk moest de dappere kolonel van Rechteren zich overgeven met zijn regiment, dat van 250 man tot 70 was geslonken.
Ook bij de andere troepen was geen spoor van indisciplinair gedrag te zien geweest, toen het op vechten aankwam. Ook de artillerie had zich uitstekend geweerd. Met het kleine aantal werkelijke artilleristen, geholpen door grote aantallen handlangers, wist onze artillerie de vijand van repliek te dienen. Zo werden bijvoorbeeld van 14 juli tot 20 augustus uit de vesting 24.591 granaten en 7.409 bommen verschoten; de Fransen daarentegen verbruikten 50.000 granaten en 3.000 bommen.
Wegens zijn goed beleid werd kapitein Van Verschuer tot majoor bevorderd en met het bevel over de artillerie in Maastricht belast.
Voor die vesting gingen de Fransen nu het beleg slaan.

9. Lessen

Over het verloren gaan van Bergen op Zoom zou men zich diep moeten schamen.
De amateuristische wijze waarop immers een opperbevelhebber, met toestemming van een Raad van State, werd benoemd en vooral de wijze waarop deze officier het commando voerde dat rechtstreeks naar een ramp leidde, waren droevige zaken.
Nog zou de vesting behouden kunnen zijn, want de bressen waren (in tegenstelling tot de Franse bewering) allebehalve begaanbaar. Door een opengelaten poortje kwam de vijand in de stad.
Maar een niet gerechtvaardigd vertrouwen in dode defensiewerken deed de verantwoordelijke autoriteiten de 'levende middelen' verwaarlozen.

Want hoe goed de infanterie ook vocht in de straten van Bergen op Zoom, op het moment suprême had zij gefaald.
Gefaald had zij op het moment dat zij meende haar plicht - te waken - niet te behoeven te doen. De individuele militair matigt zich het oordeel aan om gegeven orders (van b. v. wachten en posten en rondes) in de wind te slaan en daaraan een eigen uitleg te geven.
Men noemt dit een verslapping van de krijgstucht. Een interessant gegeven voor de psycholoog. Men heeft wel te maken met soldaten die een hoog moreel bezitten, die vakkundig in staat zijn hun werk te doen en dit ook wel willen doen, maar waarop niet te vertrouwen valt; als het er op aan komt falen zij.
De krijgsgeschiedenis wijst overeenkomstige gevallen aan, bijvoorbeeld bij de Britse terugtocht onder Sir John Moore naar La Coruna in 1808, ook bij de Boerenoorlog tegen de Engelsen in Zuid-Afrika.
In het eerste geval was het gebrek aan discipline een gevolg van de teleurstelling over de terugtocht welke gepaard ging met de ontberingen waaraan het leger werd blootgesteld, terwijl men zich superieur voelde ten opzichte van de Fransen.
Door harde maatregelen, geseling en doodstraf, werd de krijgstucht hersteld en werd het leger een ramp bespaard.
In het andere geval was de vrijheid en het gebrek aan discipline de Boeren een tweede natuur. Gevallen van individuele strijders die het leger de rug toekeerden als zij er geen zin meer in hadden kwamen herhaaldelijk voor. Boerencommando's die de aan hun toevertrouwde stellingen verlieten zonder daartoe bekomen bevel, zoals ook bij ons aan de Grebbe geschiedde. Ook het gevecht van man tegen man ging de Boeren niet aan; slechts enkele vreemdelingen in hun leger deden dat.
Ondanks zijn aanvankelijke successen, die te danken waren aan zijn superieure velddienst, moest het Boerenleger de strijd tegen gedisciplineerde troepen (zoals de Engelse eenheden waren en die op den duur ook wel die velddienst leerden) wel verliezen.
De Boeren begrepen namelijk nooit wat discipline betekende.
Discipline is het complement van moreel, het is de daad gesteld tegenover de wil, het is in wezen niet anders dan 'doen wat er gezegd wordt'.
Het vereist een alerte meerdere als opvoeder van de soldaat.
De grote les die tenslotte nog steeds geldt en die uit de campagne voor Bergen op Zoom getrokken kan worden, is dat Maginotlinies en waterlienies, uitstekende tanks en hoge soldij niets betekenen, zolang de soldaat niet zo gedisciplineerd is, dat men er op kan vertrouwen.

Litteratuur:

Kuypers-Geschiedenis van de Nederlandse artillerie.
Bossche-Neerlands Heldendaden te land.
van Lennep-Geschiedenis van Noord-Nederland.
Journal du Siège - Eggers.
Europesche Mercurius van de maanden juli-september.

DE VOORMALIGE NEDERLANDSE FORTEN AAN DE WESTKUST VAN AFRIKA (II)

door A.F. Lancker.

Het zou binnen het raam van de geschiedschrijving over onze forten te ver voeren om eerst min of meer uitgebreid uit de doeken te doen wanneer en door welke oorzaken andere Europese handelaren dan de Portugezen en de Nederlanders op de Goudkust zijn verschenen.
In het kort komt het op het volgende neer:
Reeds voor de komst der Nederlanders werd de kust van Guinea al bezocht door Engelsen.
Hun handelsorganisatie liet aanvankelijk veel te wensen over, maar werd na 1631 op hoger plan gebracht doordat Arent Grote, een overgelopen dienaar van de (Ned.) West Indische Compagnie, zijn ervaring en persoonlijke relaties aan de kust, ter beschikking van zijn nieuwe broodheren stelde.
Er waren echter meer ontevredenen bij de W.I.C. en deze werkten mee tot de oprichting van een Zweedse, een Deense en een Brandenburgse Compagnie.
Deze Compagnieën waren in feite Nederlandse handels-ondernemingen, waarin Nederlands kapitaal was gestoken en die zelfs voeren met Nederlandse schepen bemand met Nederlandse zeelieden. Alleen de vlag waaronder men voer was 'vreemd'.
Ook Fransen en Belgen hebben met meer of minder succes geprobeerd vaste grond onder de voet te krijgen aan de Goudkust.
Wilde men zich aan de kust vestigen, zich daar staande houden tegen aanvallen van concurrenten en stations hebben om handelsgoederen op te slaan en om de eigen schepen te bedienen (proviandeeren, repareren etc.), dan moesten er versterkte loges of forten worden gebouwd.
Deze versterkingen werden in groten getale opgericht, soms zelfs op minder dan een kanonschot afstand van elkaar.
Er waren drie redenen om die opéénhoping van forten en loges te verklaren: het goud producerend achterland, de rots-achtige kust waar het bouwmateriaal voor het grijpen lag en de vele baaien die de schepen een veilige ligging boden. Ook toen de goud-uitvoer verminderde en de slavenhandel toenam, (het waren de negers aan de kust die jacht maakten op de meer in het binnenland wonenden!) bleven de vestigingen om de laatste twee genoemde redenen gehandhaafd.
Bij de strijd om de hegemonie op de kust van Guinea moesten de Portugezen, Zweden, Denen, Brandenburgers, Fransen en Belgen het allengs afleggen tegen de Engelsen en Nederlanders, totdat in 1872 ook de Nederlanders dit gebied ontruimden.

Fort Nassau te Mori (ook Maurée, Mourée)
In het nummer van september 1974 lazen wij reeds dat dit fort het eerste Nederlandse fort aan de kust van Guinea was.
De negervorst van Asebu in het onafhankelijke staatje Mori was de Nederlanders welgezind en wilde alleen met hén handeldrijven. De Portugezen vatten toen het plan Mori te bezetten.
De Chief van Asebu, deze plannen vernemend, zond twee afgevaardigden naar de Staten van Holland met verzoek om zo spoedig mogelijk in zijn gebied een Nederlands fort te doen bouwen.
Gevolg gevend aan dit verzoek zond de Admiraliteit van Amsterdam enige schepen onder Calantius naar Guinea; de schepen hadden ook werklui aan boord en bouwmaterialen van eigen bodem, zoals bakstenen, omdat men nog geen ervaring had met het bouwen van versterkingen van rotssteen.

Direct na aankomst te Mori werd met de oprichting van het fort aangevangen, en wel geheel naar Europese maatstaven, zonder rekening te houden met de klimatologische omstandigheden welke wel zeer verschilden met die in Holland! Het fort, in 1612 klaar gekomen, was dan ook weldra zeer berucht door zijn benauwende ruimten waarin nagenoeg geen luchtverversing kon plaatsvinden.
Na de oprichting van de W. I. C. in 1621 werd het tot dan Staatse fort door haar overgenomen en genoemd naar de Stadhouders: Fort Nassau.
In 1664 zond de Engelse Koning Karel II een vloot onder Holmes naar West Afrika om te proberen een eind te maken aan de Nederlandse machts-positie die de Company of Royal Adventurers (de Engelse Afrikaanse Compagnie) een doorn in het oog was.
De Nederlanders, die deze aanval niet hadden verwacht en er dus ook niet op waren voorbereid, zagen zich in korte tijd de forten op Goré, in Takoradi, Shama en Mori ontnomen.
De Staten zonden toen De Ruyter, die met zijn vloot bij Gibraltar lag, naar het bedreigde gebied om de verloren gegane vestingen te heroveren en om het Engelse hoofdkwartier te Kormantin te nemen.
Inderdaad lukte het De Ruyter, wiens komst voor de Engelsen een even onaangename verrassing was als de komst van Holmes voor de Nederlanders, een groot deel van zijn opdracht uit te voeren.
Fort Nassau werd door de Engelsen verlaten om hun positie elders te versterken, waarop de Nederlanders het weer in bezit namen en versterkten.
In 1780, na het uitbreken van de 4e Engelse oorlog, kreeg het Engelse oorlogsschip 'Leander' onder Capt. Shirley opdracht de Nederlandse foten aan de Goudkust te vermeesteren. Het Kasteel St. George bleek, zoals wij reeds hebben gelezen, te sterk, maar de forten ten oosten van Elmina, waaronder Fort Nassau, vielen in Engelse handen.
Eerst bij de vrede van Parijs in 1784, kregen wij ze weer terug.
Ik heb nog niet kunnen vinden wanneer en waarom Fort Nassau definitief werd verlaten; maar in 1868, toen Mori bij verdrag Brits werd, was het al een ruïne.
Een in 1969 genomen foto van de ruïne laat nog duidelijk zien dat het fort opgetrokken is geweest van (Hollandse) baksteen.

Fort Oranje te Sekondi (ook Saccondee geschreven)
Dit Fort werd in 1682 door de Hollanders gebouwd, doch nauwelijks was het gereed of de nieuw opgerichte Royal African Company, die wel fel concurerend optrad zonder het echter op conflichten met de Hollanders te laten aankomen, bouwde met toestemming van het plaatselijk Hoofd (Chief) eveneens in Sekondi een versterke loge.
De Hollanders voelden zich hierdoor verraden en trokken uit Sekondi weg met de mededeling dat zij niet eerder zouden terugkomen dan wanneer haar bevolking de Engelsen hadden verjaagd. Dit laaste gebeurde niet; in tegendeel, de Engelsen verbouwden tijdens de afwezigheid van de Hollanders hun loge tot een fort.
Toch gaven de Hollanders later gehoor aan het verzoek der inwoners van Sekondi om terug te keren. Het was hen gebleken dat het beter was handel te drijven met de Hollanders dan met de Engelsen en de Hollanders vonden op hun beurt dat Sekondi gunstiger lag dan de tijdelijke wijkplaats (Fort Witsen te Takoradi)

In de tweede helft van de 18e eeuw kwam het tussen Engeland en Frankrijk, die beide trachtten hun invloed en koloniale gebieden in Afrika te vergroten, tot een treffen: de Zevenjarige oorlog brak uit.
In 1779 bombardeerden de Fransen het Britse deel van Sekondi, kennelijk met oogluiking van de Hollandse bezetting op Fort Oranje, want deze stak geen hand uit naar haar Engelse buren, wier fort met de grond werd gelijk gemaakt.
In de loop van de 19e eeuw veranderde de functie van de forten aan de Goudkust.
Van handels-rivaliteit was zo goed als niets meer te merken maar wel sprak de koloniale politiek der Europese mogendheden thans een woordje mee.
De eertijdse handelsforten werden zuiver militaire steunpunten, enerzijds dienend tot marine basis al dan niet met bunkerstation, anderzijds tot bescherming der Europese belangen tegen Afrikaaase aanvallen. Ook het Fort Oranje werd een militaire basis.
In de door mij geraadpleegde Ranglijsten Officieren komt Z. Ms. Fort Oranje voor in de jaren 1851 en 1852. Wanneer in 1868 de Lt. t. Z. I-C. A. Jeekel-RMWO het Fort Oranje bezoekt, dan blijkt het de verblijfplaats te zijn van een bestuurs-ambtenaar.
Kennelijk ligt er dan geen militaire bezetting meer.
In 1872 gaat het fort in Engelse handen over.
Het staat er nog en boven de poort prijkt de ver-engelste naam: Fort Orange.
Thans dient het fort een meer vreedzaam doel, dat van vuurtoren.

Bronvermelding: zie de bijdrage in het nummer van september 1974.

ATJEH MEER IN DE BELANGSTELLING

Noot van de Redactie:

Reeds in het 5e nummer, 7e jaargang, januari, blz. 17 van Mars et Historia verscheen een artikel van de hand van J. H. J. Brendgen, getiteld 'Honderjarige herdenking van de Atjehoorlog'. De aandacht werd toen gevestigd op het vergeten en zwaar verwaarloosde ereveld te Peutjoet, alwaar niet minder dan 2200 mannen die eens in het KNIL in Atjeh dienden, begraven liggen. De andere doden vonden een laatste rustplaats elders in dit wilde land.
In de Atjeh-krijg vielen, volgens een schatting van P. van 't Veer in zijn boek 'De Atjeh Oorlog', in de periode 1873-1914 aan onze zijde 2009 gesneuvelden te betreuren, terwijl circa 10. 500 militairen aan ziekten overleden.
Er zouden ruim 60 à 70. 000 Atjehers zijn gevallen, terwijl ongeveer 25. 000 dwangarbeiders zijn omgekomen, wel getallen die een duielijk beeld geven van de hardheid van de strijd en de bedroevende levensomstandigheden in dit land.
Privé-giften voor het verder herstel van het ereveld te Peutjoet (met de restauratie is reeds begonnen) kunnen worden gestort op girorekening nr. 13 76 185 ten name van J. H. J. Brendgen te Haarlem, onder vermelding 'Peutjoetfonds'.
De oud-kolonel KNIL Brendgen reisde in 1970 en in 1974 naar Atjeh; hij constateerde aldaar onder meer dat ook de Atjehse autoriteiten belangstelling hadden voor de restauratie van het ereveld.

Deze begraafplaats vormt voor onze ex-tegenstanders een bewijs voor hun vrijheidsstrijd.
Het nu volgende artikel is van de hand van de kortgeleden overleden luitenant kolonel van het KNIL bd. A. Agerbeek (Red.)

Op 30 mei 1973 werd door de commandant van het Koninklijk Militair Tehuis voor oud-militairen te Bronbeek (Arnhem), in het museum een speciale Atjeh-galerij ingewijd, waarbij het vaandel van het voormalig Korps Marechaussee, voorzien van de M.W.O. werd geïnstalleerd.
Dit vaandel is uit handen van de Japanners gebleven door moedig optreden van de toenmalige eerste luitenant der marechaussee L.C.G.F. Onvlee, die het vaandeldoek in zijn hoofdkussen verborg en hiermede in Burma terecht kwam. Na een op handen zijnde overplaatsing van de heer Onvlee werd het vaandel op mijn advies als oud-korpscommandant, overgedragen aan de Nederlandse kampcommandant, luitenant-kolonel der genie J.W. Platte die door zijn functie minder last had van plotselingen 'Jappen- inspecties', waarbij alles overhoop werd gehaald. Bovendien hadden de Japanners het nodige respect voor overste Platte vanwege zijn moedig en onvervaard -optreden jegens hen.
Luitenant Onvlee verkreeg voor zijn moedige daad het ridderkruis der Oranje Nassau Orde en overste Platte een bijzondere dankbetuiging van de legercommandant, aan wie hij het vaandel in 1945 had overgedragen.
De laatste legercommandant van het KNIL droeg het vaandel over aan het Legermuseum te Leiden.
Op verzoek van brigade-generaal J. van Leer, commandant van Bronbeek, werd bij Koninklijk Besluit het Marechaussee-vaandel aan het Bronbeek-museum overgedragen, dat op 30 mei 1973 feestelijk werd ingewijd. Aanwezig waren vele officieren en onderofficieren van het voormalig Korps Marechaussee.
Als speciale gasten waren aanwezig: een vertegenwoordiger van het Ministerie van Defensie, de heer F.H.J.Th. Smits, de heer J.A. Bor, commandant van het Regiment van Heutsz en de heer Raden Abdulkadir Widjojo, destijds rechterhand van de luitenant gouverneur generaal H.J. van Mook en mede-vertaler van de brochure Peutjoet.
Voorts was aanwezig de Atjehse journalist Teuku Tjoet Mohammed Hoessin, tijdelijk in Nederland.
Nadat generaal van der Leer de genodigden had welkom geheten, werd het vaandel voorzien van het ridderkruis M.W.O. door twee oud-gedienden binnen gebracht en op een tafel in front van de genodigden geplaatst waarbij iedereen de houding aannam.
Na deze plechtigheid werd het woord gevoerd door ondergetekende als oud-korpscommandant en namens alle aanwezigen, waaronder afgevaardigden van de onderofficiersvereniging 'Madjoe'. Spreker dankte generaal van der Leer voor de uitnodiging en bracht hem hulde voor het genomen initiatief, namelijk het plaatsen van het vaandel in de Atjeh-galerij.
Door Peutjoet en de verspreiding van de verhandeling daarover is Atjeh meer en meer in de belangstelling gekomen en zijn de banden van oud-gedienden onderling zowel als die met Atjeh versterkt.

De Atjeh-galerij zal nog worden aangevuld met een maquette van de begraafplaats Peutjoet, waaraan nu met steun van de gouverneur van Atjeh, de heer Abdul Muzakkir Walad, wordt gewerkt.
Na de heren Onvlee en Platte bij het vaandel te hebben geroepen,kon nog eens de aandacht gevestigd worden op hun aandeel in het behoud van dit vaandel.
Daarna werden naar voren geroepen de heren Brendgen, Tjoetje, Abdulkadir en generaal-majoor bd P. Scholten, ridder M W O, welke laatste de heer Brendgen verschillende adviezen heeft gegeven voor het leggen van contacten ter verspreiding van de brochure Peutjoet.
Hierna legde ondergetekende bloemen bij het vaandel, waarna stilte werd betracht ter herdenking van de gevallenen in Peutjoet en elders in Atjeh.
Tenslotte werd de aandacht gevestigd op de bundel 'Zang en lierzang van de Atjehmarechaussee' waarin behalve een aantal marechausse-liedjes vele gedichten zijn opgenomen van wijlen kolonel J. A. Fleischer, welke gedichten door de auteur werden voorgedragen tijdens de jaardiners in 'de Witte'.
Een exemplaar hiervan werd overgedragen aan generaal van der Leer voor het museum.
De bundel is verkrijgbaar bij de samensteller ervan, kolonel bd H. J. Bartelings te 's-Gravenhage, door overschrijving van ƒ 16,50 (inclusief verzendkosten) naar diens postrekening 63 16 27. De bundel bevat tevens foto's van het vaandel, de erepoort Peutjoet, de oudste marechaussee-brigades, de dichter-marechaussee Fleischer, enzovoort.
Na mijn inleiding kreeg Tjoetje het woord, hij sprak de aanwezigen toe in het Nederlands, waarbij hij de goede verhouding tussen Nederland en Indonesië in het algemeen en die met Atjeh in het bijzonder benadrukte.
Volgens hem moet Peutjoet een 'brug van vriendschap'vormen tussen Nederland en Atjeh. Hij accentueerde dit met de woorden: 'Vergeet het verleden en kijk naar de toekomst'.
Moge door al deze activiteiten de restauratie van de erebegraafplaats Peutjoet worden bespoedigd.
(Zo juist meldde generaal van der Veen mij het heugelijke nieuws dat de Stichting Cultuur Overzee gelden beschikbaar zou stellen voor Peutjoet; de gedane activiteiten hebben dus tot succes geleid. Hulde aan de heren Brendgen en van der Veen!)

MILITAIRE MINIATUURFIGUREN
De bekende merken uit:

Engeland	Hinchliffe en Airfix
Spanje	Soldat en Alymer
Frankrijk	Starlux
Zweden	Gietvormen "Prins August"

"JOCKO"
Laan van N.O. Indië 15 - Den Haag
Tel. 070 - 83 90 43

AANMELDINGSFORMULIER

Tot deelname aan de excursie op zaterdag 21 juni 1975 naar West-Friesland.

Ondergetekende: . . . . . naam

. . . . . adres

zal deelnemen aan evengenoemde excursie.

Ik neem . . . . introducees mee.

De kosten voor deze excursie (*f* 30,-- p.p.) zal ik gelijktijdig overmaken op girorekeningnummer 2940790 t.n.v. Penn. Ned. Ver. Ter Beoefening Militaire Historie, Bremstraat 26, Den Helder.

Ik stap in te 's-Gravenhage, stations CS (voorm.Staatsspoor) / Amsterdam, Centraal Station, zijde Damrak 1)

te . . . . . '75.

1) doorhalen wat niet van toepassing is.

Handtekening,

Inzenden vóór 10 juni 1975 aan:

C.J. Kneppelhout,
Bremstraat 26,
Den Helder.

Campina

Huize Campina
Heelsum

Utrechtseweg 102
T.08373 - 2573

"Antiek-Nostalgia-Stijl"

U bent van harte welkom op Campina om bij de historische afdeling de facsimile herdruk van "De Topografische en Militaire kaart van Nederland" zonder kosten en in alle rust en stilte in te zien. Er zijn 5 exemplaren in voorraad.

Tevens kunt u Tradition (Norman Newton) figuren in de diverse maten, beschilderd en onbeschilderd bekijken (of kopen), evenals de militaire prenten van Le Plumet, Hourtoulle, Knötel (Olmes) en van de Imagerie Pellerin (Epinal).

Op Campina vindt u verder een gevarieerde bibliotheek, waarin oude en nieuwe boeken omtrent uniformen, wapens en antiek in het algemeen - voor bestudering in de leeskamer (of aankoop).

En bovendien zijn er altijd interessante voorwerpen die verband houden met Napoleon I en de geschiedenis tot en met het Second Empire.

De gehele Antiekhandel Campina staat voor u open 365 dagen per jaar, iedere dag van 11 tot 11. (Er bestaat een tearoom-service.)

Voor verdere details belt u s.v.p Campina: 08373 - 2573.

Aan:

De Heer E. W. van Popta,

Heliotrooplaan 356 L, 's-Gravenhage.

Ondergetekende: ..... naam

..... adres

..... woonplaats

is genegen deel te nemen aan een tentoonstelling over W. O. I.

te houden in 1976.

Hij heeft hiervoor nodig een tafeloppervlak van ..... m^2.
en/of een wandoppervlak van ..... m2.

Andere suggesties: .....

.....

.....

Datum:

Handtekening:

CORRESPONDENTEN:

(1) 'KRIJGSGESCHIEDENIS, KORPSGESCHIEDENIS K.L.'
o.l.v. E.W. van Popta, Heliotrooplaan 356 L, 's-Gravenhage.

(3) 'UNIFORMKUNDE'
o.l.v. Dr. F.G. de Wilde, Jan Steenlaan 62, Naarden.

(4) 'RIDDERORDEN EN ONDERSCHEIDINGEN'
o.l.v. H.G. Meyer, Vollenbergstraat 6, Venray.

(5) 'MILITAIRE EMBLEMEN'
o.l.v. B.C. Cats, Claudiagaarde 72, Bussum en
C. van Ekeris, Anslostraat 183, 's-Gravenhage.

(7) 'MILITAIRE MUZIEK'
o.l.v. Mr. R.A. Schimmel, de Mildestraat 57, 's-Gravenhage.

(8) 'HISTORISCHE NEDERLANDSE VERSTERKINGEN (OVERZEE)
o.l.v. A.F. Lancker, Grote Spie 347, Breda.

(11) 'TWEEDE WERELDOORLOG'
o.l.v. J.H.M. Berlemon, Paramaribostraat 63, Leiden.

(12) 'MILITAIRE EN CIVIELE MINIATUURFIGUREN'
o.l.v. A.J. Weekenstroo, Heerenstraat 9-11, Buren.

(16) 'MILITAIRE GENEALOGIE'
o.l.v. Ir. Ch.C. van der Vlis, Anna van Burenlaan 59, Haarlem.

(17) 'MILITAIRE FOLKLORE'
o.l.v. L. Verhoeff, Gevers Deynotweg 50, Scheveningen.

(19) 'KONINKLIJKE LUCHTMACHT'
o.l.v. J. van den Berg, Cronenstein 85, Gouda en G.C. Boer.

(20) 'KNIL'
o.l.v. W.R. van der Weide, Velperweg 147, Arnhem

INTERESSEGEBIEDEN, WAAR (NOG) GEEN CORRESPONDENTEN VOOR ZIJN

(2) 'Tradities en ceremonieel'
(6) 'WAPENS en MUNITIE'
(9) 'Koninklijke Marine - geschiedenis, scheepsbouw, varende Marine'
(10) 'Napoleontica'
(13) 'Vaandels'
(14) 'Eerste Wereldoorlog'
(18) 'Militaire voertuigen, tanks'
(21) 'Militaire bibliografie, tijdschriften'

*** De tussen haakjes geplaatste nummers zijn indicaties t.b.v. de ledenlijst.